

Seksuele ontwikkeling bij kinderen met een verstandelijke beperking

tekst: Judith van Duivenboden-Kreijne – illustraties: Kim Duchateau

Kinderen groeien op en ontwikkelen zich, ook op seksueel gebied. Ieder kind ontwikkelt zich op zijn eigen manier en kiest daarvoor een eigen tempo. Dit is ook zo voor kinderen met een verstandelijke beperking.

De seksuele ontwikkeling gaat over je lijf, over hoe je naar jezelf kijkt, over verliefd zijn, vriendschappen aangaan, lichamelijke veranderingen, normen en waarden, omgaan met (social) media, wensen en grenzen en ga zo maar door. De seksuele ontwikkeling omvat dus een breed scala aan onderwerpen. Per kind is het heel verschillend waar de interesse ligt en met welke onderwerpen ze bezig zijn. Dat

geldt zowel voor kinderen met als zonder een verstandelijke beperking.

Heel normaal gedrag

Het is belangrijk kinderen te ondersteunen in hun seksuele ontwikkeling – ook dit hoort bij de opvoeding van het kind. Wanneer het om kinderen met een verstandelijke beperking gaat, merken we dat men dit extra ingewikkeld

vindt. Ouders zijn vaker wat onzeker over het gedrag dat hun kind kan laten zien: 'Is dit normaal gedrag? Moet ik dit gedrag begrenzen of juist niet?'

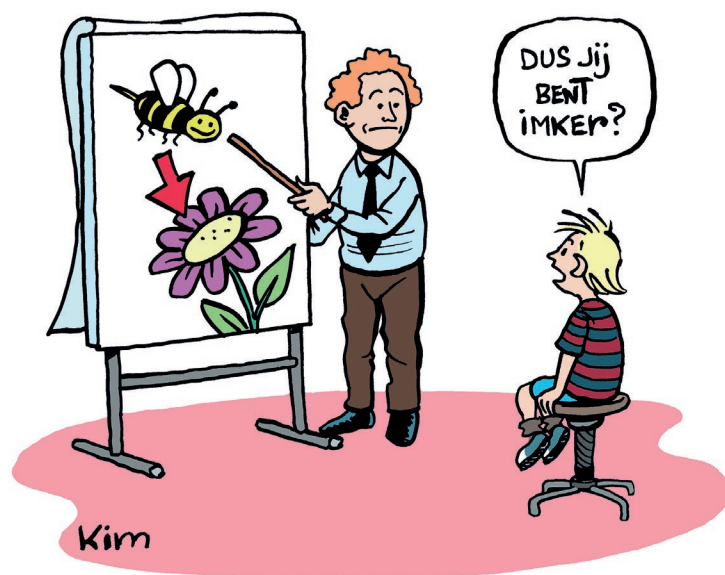
Laten we beginnen met te zeggen dat heel veel gedrag normaal is. Kinderen zijn nieuwsgierig en experimenteren graag, dit doen ze dus ook als gaat over seksualiteit. Soms kan het zijn dat het gedrag dat een kind laat zien heel normaal is, maar dat het gedrag niet altijd binnen de context past of dat het kind de sociale omgangsvormen nog goed aangeleerd moet krijgen.

Een voorbeeld: een kind van 4 jaar laat in de klas trots zijn piemel zien. Het is heel normaal voor kinderen van 4 om trots te zijn op hun lijf en alles wat daaraan vastzit. Maar het is niet passend om in de klas je onderbroek naar beneden te doen (context). Ook moet het kind nog leren dat je niet overal je piemel kunt laten zien, en dat niet iedereen jouw piemel wil zien (sociale omgangsvormen en regels).

Bij kinderen met een verstandelijke beperking kan er een extra moeilijkheid zitten in het aanleren van contextgebonden regels of omgangsvormen.

Verschillende niveaus in ontwikkeling

Als het gaat over de lichamelijke seksuele ontwikkeling van kinderen met een verstandelijke beperking dan verloopt deze eigenlijk altijd gelijk aan die van kinderen zonder een beperking, met uitzondering van sommige

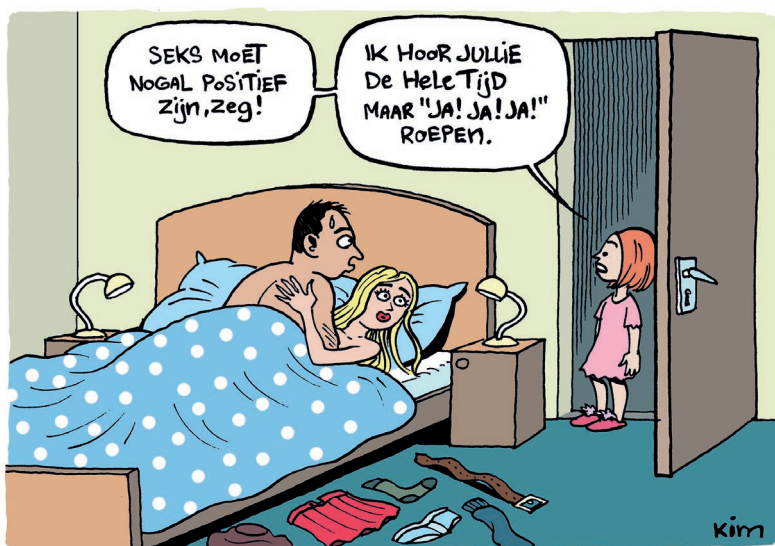

Maak de informatie visueel. Kinderen leren door te kijken, en door zelf te doen en te ervaren.

syndromen waarbij er sprake is van een grote invloed op de hormoonhuishouding.

Wanneer het gaat om de cognitieve ontwikkeling (IQ) zien we dat deze anders verloopt bij kinderen met een verstandelijke beperking. Deze verloopt trager en we zien ook dat deze ontwikkeling eerder stopt ten opzichte van kinderen zonder beperking. Dit heeft invloed op het kunnen begrijpen van informatie, het kunnen leggen van verbanden, logica, oorzaak en gevolg en de snelheid van het verwerken van de informatie.

Kinderen met een verstandelijke beperking hebben nauwelijks privacy en mogelijkheden om te experimenteren.

Ook zien we een jonge sociaal-emotionele leeftijd bij kinderen met een verstandelijke beperking: ze zijn in dat opzicht jonger dan hun kalenderleeftijd. Dit maakt dat kinderen met het lijf van een 10-jarige gedrag kunnen laten zien dat niet meer gepast is op die leeftijd. Stel dat een jongen van 10 jaar zijn piemel laat zien in de klas, dan zou dit gedrag wel passend kunnen zijn bij zijn sociaal-emotionele ontwikkeling, terwijl het méér ongepast gedrag is omdat het nu gaat om een jongen met het lijf van een 10-jarige. Ook hier is het belangrijk dat hij de sociale regels en omgangsvormen gaat leren. Wanneer dit moeizaam gaat is er soms een andere aanpak nodig, zoals begrenzen en verbieden.

Het belang van seksuele opvoeding

Soms vinden mensen het lastig om kinderen ook als seksuele wezens te zien. Vaak wordt er dan bij 'seksualiteit' aan onderwerpen gedacht waar kinderen juist nog helemaal niet mee bezig zijn. Men kijkt dan eigenlijk met de eigen volwassen bril (gevuld met allerlei informatie en beelden vanuit de volwassenheid) naar dit thema en denkt: 'Seksualiteit, daar zijn kinderen toch helemaal nog niet mee bezig? Waarom gaan we het daar dan met ze over hebben?' En wat hierin ook sterk meespeelt: mensen zijn bang dat ze kinderen zo misschien dingen leren waar ze nog lang niet aan toe zijn of waarvan wij denken dat ze er geen behoefte aan hebben.

Wanneer het om kinderen met een verstandelijke beperking gaat wordt deze afweer soms nog meer gevoeld, zeker ook vanwege hun jonge sociaal-emotionele niveau van functioneren. Toch is het juist ontzettend belangrijk om alle kinderen te ondersteunen in hun seksuele ontwikkeling door ze goede en juiste informatie te geven, op zo'n manier dat ze de informatie goed kunnen begrijpen.

We zien dat kinderen met een verstandelijke beperking meer risico lopen op seksuele grensoverschrijding omdat ze over het algemeen:

- minder kennis hebben over seksualiteit, en minder toegang tot het krijgen van deze kennis,
- geen of nauwelijks autonomie en privacy hebben, en hierdoor minder

- mogelijkheden om te experimenteren,
- vaak in een constante afhankelijkheidspositie zitten.

Het is daarom belangrijk dat ook deze kinderen goede en juiste informatie krijgen die aansluit bij hun niveau van functioneren. Daarnaast is voldoende experimenteerruimte heel belangrijk. Een bekende uitspraak van hoogleraar seksuologie en oprichter van Seksueel Welzijn Nederland (SWN) Ellen Laan (1962-2022) is: 'Pas wanneer je weet hoe een 'ja' voelt, kun je ook 'nee' zeggen'.

Zelf zien en doen

Maar hoe geef je kinderen dan goede en juiste informatie op een manier die aansluit bij hun niveau van functioneren? Een gouden vuistregel is: alles wat je vertelt moet je ook kunnen laten zien. Onze grootste valkuil is praten, praten, praten. Praten (en luisteren) doet een beroep op de cognitieve ontwikkeling van kinderen, welke achterloopt bij kinderen met een verstandelijke beperking. Veel kinderen – en zeker kinderen met een verstandelijke beperking – leren door te kijken, en door zelf te doen en te ervaren. Door de informatie op deze manieren aan te bieden sluit je dus goed bij hun belevingswereld aan. Maak alle informatie die je geeft ook visueel: kinderen nemen informatie makkelijker op wanneer ze kijken naar een video, foto's, plaatjes en/of picto's, maar ook door zelf dingen te tekenen. Check tussendoor of de informatie goed wordt begrepen.

Het herhalen van de informatie is ook van groot belang. Bij onderwerpen als tandenpoetsen, eten met mes en vork, fietsen enzovoort is deze herhaling vanzelfsprekend. Als het gaat over seksualiteit is dit vaak niet zo, daarom is het goed om hier alert op te zijn.

En vergeet vooral niet om lol te hebben, te lachen en het vooral te hebben over leuk, fijn en lekker! Laat de 'Pas op! Kijk uit!'-lessen nog even in de kast.

Hier vind je meer informatie en visuele ondersteuning:

Fijne boeken om samen met kinderen te lezen zijn bijvoorbeeld:

- *Lekker in je lijf!*, Esther van der Steeg
- *Saar en Jop praten over seksualiteit*, Arjet Borger
- *De Baas over je lijf*, Melanie Meijer & Iva Bicanic
- *Maar HOE dan?!*; *Samen lezen over lichaam, liefde en baby's maken*, Philippine van der Goes & Karin Middelburg

Een goed naslagwerk voor jezelf is *Het Vlaggensysteem; Buiten de lijnen*. Dit boek geeft goede handvatten voor het inschatten van het seksueel gedrag dat een kind laat zien en een passende pedagogische reactie die je hierop kunt geven.

Op YouTube vind je de online serie *Lijf en Liefde*: tientallen video's over diverse onderwerpen rond je lijf, liefde en seks.

Websites:

- phialdephia.nl/leerbaar-en-weerbaar
Met heel veel leermateriaal (gratis beschikbaar).
- seksuelevorming.nl
Hier is veel te vinden over seksuele opvoeding binnen het speciaal onderwijs.
- Op sophi.online worden webinars gegeven speciaal voor ouders over o.a. seksualiteit.
- meerdanliefde.nl
Hier vind je plaatmateriaal om de informatie die je geeft visueel te ondersteunen.